

Aydınlı, Yaşar. "İbn Bâcce". *DİA*. 1999, XIX, 348-353.

Bolay, Süleyman Hayri. "Endülüste Gelişen Düşünce Hayatı ve Batıya Tesirleri". *Endülüsten İspanya'ya*. Ankara 1996, s. 49-61.

Cevizci, Ahmet. *Ortaçağ Felsefesi*. İstanbul 2017, s. 355-366.

Fakhry, Majid. *A History of Islamic Philosophy*. New York 2004, s. 270-273.

Ferrüh, Ömer. *İbn Bâcce ve Felsefetü'l-Mağribiyye*. Beyrut 1364/1945.

Geoffroy, Marc. "İbn Bajja, Abu Bakr ibn al-Saig (Avempace)". *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy Between 500-1500*. ed. H. Lagerlund. Dordrecht 2011, s. 483-486.

Goodman, Lenn E. "İbn Bajjah". *History of Islamic Philosophy*. ed. S. H. Nasr – O. Leaman. London 2008, s. 540-572.

İbn Bâcce. "Yalnız İnsanın Kendini Yönetmesi (Tedbirü'l-müte-vahhid)". *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*. çev. M. Kaya. İstanbul 2003, s. 417-422.

İbn Ebû Usaybia. *Uyûnü'l-Enbâ' fî Tabakâti'l-Etbbâ'*. nşr. N. Rızâ. Beyrut, t.y., s. 515-517.

Köroğlu, Burhan. "İbn Bâcce ve İbn Tufeyl: Felsefe Endülüste". *İslâm Felsefesi: Tarih ve Problemler*. ed. M. C. Kaya. Ankara 2018, s. 329-364.

Lomba Fuentes, Joaquín. "İbn Bâyyâ (Avempace) sobre el fin del hombre". *Sharq al-Andalus*. sy. 10-11 (1994), s. 467-482.

Masumi, Muhammed Saghir Hasan. "Avempace: The Great Philosopher of Andalus". *Islamic Culture*. sy. 142 (1965), s. 87-101.

Sarton, George. *Introduction to the History of Science: Volume II, From Rabbi Ben Ezra to Roger Bacon*. Baltimore 1927. s. 117, 129, 144, 183.

Uveyda, Kâmil Muhammed Muhammed. *İbn Bâccetü'l-Endülüst Feylosofî'l-Hallâk*. Beyrut 1413/1993.

Abdurrahman ALİY

İbn Battûta'nın seyahatleri

İBN BATTÛTA

(1304-1368/1369)

Müslüman seyyah.

İbn Battûta, Fas'ın Tanca şehrinde doğdu. İyi bir eğitim aldı. Seyahate çıkmadan aile mesleği olan kadılık görevinde bulundu. 14 Haziran 1325'te

Mağrip Sultanı Ebû Saîd Merînî zamanında yirmi iki yaşında hac yolculuğuna çıkarak seyahatine başladı. 5 Nisan 1326'da İskenderiye'ye ulaştı. Burada tanıştığı şehrin önde gelen zahit ve sufilerinden Şeyh Burhâneddin A'rec'in tavsiyesi sonucu Hindistan, Çin ve diğer yerleri görme arzusuna kapıldı. Kudüs, Akkâ, Antakya güzergâhından Şam'a gitti. 9 Ağustos 1325 tarihinde ulaştığı şehirde ramazan ayını geçirdikten sonra hac kervanlarının biriyle Haremeyn'e doğru yoluna devam etti. Haccını eda ettikten sonra Kadisiye, Necef, Bağdat, Basra, Abadan ve Tüster üzerinden İsfahan'a ulaştı. İsfahan ve Şiraz'da bir müddet kalıp Bağdat'a döndü. Bağdat'ın kuzey taraflarındaki şehirlerden Sâmerîrâ, Tikrit, Nusaybin, Sincar ve Mardin'i gördü. Arka arkaya seferlerinden sonra tekrar döndüğü Bağdat'ta kaldığı müddetçe üç defa hacca gitti (1327-1330).

1330 yılında Cidde Limanı'ndan Yemen'in Zebîd şehrine ulaştı. Cebele, Taiz, San'a ve Aden şehirlerini dolaştı. Ardından Doğu Afrika kıyılarını görmek için yola çıktı. Somali'nin Zeyla' ve Makdişu (Mogadişu), Kenya'nın Mombasa ve Tanzanya'nın Kilve gibi liman şehirlerini gördü. Deniz yoluyla Yemen'de Zafâr Limanı'na döndü. Uman'ın Nezve şehri ve Hint Okyanusu'na bakan Kalhatı gördükten sonra Hürmüz Boğazı'ndan geçerek Basra körfezindeki Sîrâf'ı gezdi. Ardından İran'ın sahil kesimindeki önemli yerlerinde de incelemeler yaparak beşinci defa haccetmek üzere Hicaz'a geçti. Cidde Limanı'ndan Hindistan'a giderken yakalandığı fırtına sebebiyle Ayzâb yakınlarındaki Re'südevâir sahilinden karaya çıkmak zorunda kaldı. Nil nehrini takip ederek Kahire'ye ulaştı. Yeniden Gazze, Kudüs, Remle, Akkâ üzerinden Lazkiye'ye geldi, oradan da Beylikler dönemi Anadolu'suna geçti. Bu vesile ile farklı beyliklerin hakimiyetindeki şehirlerden Alanya, Antalya, Isparta, Eğridir, Denizli, Tavas, Muğla, Milas ve Barçın'ı ve etrafındaki yerleri dolaştı. Anadolu seyahatlerindeki birbirine uzak şehirleri aynı paragrafta anlatması, kaybolan gezi günçesini yeniden oluştururken hafızasının onu yanıltmasıyla izah edilebilir. Ya da gezilerde aldığı notlarını temize çeken kâtibî İbn Cüzeyy'e mal edilebilir. Konya'dan Erzurum'a ve yeniden Birgi yakınlarına gelmesi gibi hızlı geçişler bu duruma örnek verilebilir. Anadolu'da Kayseri, Tunceli, Amasya, Tokat gibi pek çok şehri gezdikten sonra Birgi, Ayasuluk, İzmir, Manisa ve Bursa'yı ziyaret ederek İznik'e ulaştı. Anadolu'ya seyahati esnasında Osmanoğulları, Eretnaoğulları, Aydınoğulları, Karesioğulları gibi beylikleri ziyaret etmiştir. Bu sayede o günkü İslam coğrafyasının önemli

bir merkezi olan Anadolu'daki siyasî, iktisadî, dinî ve sosyokültürel hayatın bir fotoğrafını çekti. Ayrıca Anadolu'da etkili hale gelen Ahîlik başta olmak üzere çeşitli dinî, siyasî ve inanç grupları hakkında birinci elden bilgileri de kaydetti. Anadolu'dan Kırım'a geçerek Kafkaslar'da yer alan Kıpçak topraklarını, İdil Bulgarları'nın başşehri Bulgar şehrini gördü ve bizzat gitmemekle birlikte eserinde Arzı-zulumât ("karanlık topraklar") adıyla Sibirya'dan da bahsetti. Sultan Muhammed Özbek Han'ın eşi olan Bizans imparatorunun kızının kfilesiyle beraber İstanbul'u ziyaret etti. Tekrar aynı kfile ile Deştikıpçak'a döndü. Özbek Han'ın hükmü altındaki Çin ticaret yolu üzerindeki Saraycuk şehrine oradan da kırk günlük mesafedeki Hârizm'e gitti. Buhara'da tanınmış Hanefî fakihî Sadrüşşerîa ile görüştüktan sonra İmam Buhârî'nin kabrini ziyaret etti. Çağatay Hanı Tarmaşirin ile karşılaşmasını anlattığı satırların arasında Moğol üst sınıfının yaşayışına dair bilgileri de kaydetti. Horasan havzasının en büyük şehri olan Herat'ı, Tûs, Serahs ve Bistam şehirlerini de görüp dolaştıktan sonra Gazne, Kâbil hattından İndus bölgesine ulaştı. 1333-1342 yılları arasında Delhi Sultanı Sultan Muhammed b. Tuğluk'un hâmilîğinde kadı olarak görev yaptı. Bu sayede Delhi Sultanlığı'nın siyasî, tarihî, malî, posta sistemi hakkında oldukça önemli bilgiler topladı. Sultanın elçisi olarak Çin'de görevlendirildiğinde de seyyahlık yönü ağır basarak yolu üzerinde Kalküta, Maldivler ve Seylan adalarını da gördü. Çok sayıda din ve inanışın yer aldığı Hint kıtası ve çevresinde dinler tarihi açısından gözlemler yaptı ve elde ettiği orijinal bilgileri notlarına yansıttı. Yolu üzerindeki Bangladeş ve adını Berehnegar diye verdiği topluluğun inançlarına ve âdetlerine dikkat çekti. Cava ve Sumatra adaları ile Malaga Boğazı'ndan geçerek Malezya'nın Kakula Limanı'na ulaştı. Efsaneleşmiş Tavâlisî ülkesini (Kamboçya) gördü ve Moğol hakimiyetindeki Çin'in başşehri Hanbalık'a (Pekin) ulaştı. Oradaki gelişmiş olan kâğıt, seramik, resim ve ipek ticaretini ayrıntılı bir şekilde anlattı. Dönüş yolunda, geldiği güzergâhı takip edip Basra körfezine ulaştı. Kara yoluyla Mısır, Tunus ve Cezayir'den geçip 1349 yılında Fas'a döndü. Oradan Endülü's'e geçerek Gırnata'ya (Granada) vardı. Bölgede hâkim olan Merînîler'in yönetimi ve icratlarını anlattı. Son olarak da Mali ve Nijer'i içine alan ve iki yıl süren (1351-53) Batı Afrika seyahatini gerçekleştirdi.

İbn Battûta'nın gezilerini anlattığı *er-Rihle* diye tanınan seyahatnamesinin asıl adı *Tuhfetü'n-Nüz-zâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*'dır. Gezdiği ülkeler ve şehirler yazdıklarına göre oldukça faz-

ladır. Eserinin daha geniş kapsamlı olmamasının sebebi İbn Battûta'nın gezi güncesine ait notlarını yitirmesi ve gezdiği yerlere ait bazı önemli bilgileri yeniden yazdırmasıdır. İbn Battûta eserinde kaydettiği bazı bilgileri Ebû Ubeyd Bekrî (ö. 1094), İbn Cübeyr (ö. 1217) ve Ebû Muhammed Abderî (XIII. yüzyıl) gibi kendinden önceki müelliflerin yazılarıyla karşılaştırmış ve bazan da doğrudan onlardan aldığını belirtmekten kaçınmamıştır.

İbn Battûta'nın uzun seyahati süresince idareciler, ulema ve halk nezdinde itibar gören bilgin bir seyyah olduğu açıktır. Bu yüzden ulaşılması zor bilgilere kolayca ulaştığı gibi seyahatlerini çoğu zaman güvenlik içinde yaptı. Dervişmeşrepli olması hasebiyle sufiler ve zâhitlerin de yakın ilgisini gördü ve çoğu zaman onların sağladığı barınma ve yeme içme imkânlarından istifade etti. Türk, Moğol ve Maldiv hükümdarlarıyla görüşerek hem kendilerinden bilgi topladı hem de bilgilerini onlarla paylaştı. Bu bağlamda seyahat amacıyla bulunduğu bazı yerlerde resmen görev alarak asıl mesleği olan kadılık vazifesini sürdürdü. Hatta yeteneğinden ve saygınlığından istifade etmek isteyen yöneticiler tarafından kendisine diplomatik görevler dahil bazı görevler de teklif edildi.

er-Rihle; ülkelerin siyasî, ekonomik ve sosyal yapısı, iklimi, halkların giyim kuşamı, inançları, âdetleri, dilleri hakkında verdiği bilgilerle etnolog ve antropolog bir uzmanın elinden çıkmış bir eser görünümündedir. Bu eser aynı zamanda XIV. asırda İslam dünyasının ulaşım, tasavvuf, ilim, irfan ve eğitim haritasını da çizdi. Kadın hocaların eğitim verdiğini kaydetmesi yanında, İslam dünyasında kadının durumu hakkında da çeşitli bilgiler verdi. Marko Polo'dan daha geniş bir coğrafyayı gezerek üç kıtaya yayılan İslam dünyasının en uç noktalarına ve en gözde ilim ve kültür merkezlerine giderek bazan ayrıntılı bazan da özet bilgiler vererek dikkat çekti. Çok farklı ırk ve kültüre sahip insanlarla iletişim kurdu, onlarla bir müddet yaşadı. İnsanı merkeze alan ayrıntılı gözlemler yaptı. Hocalar, talebeler, tasavvuf şeyhleri, dervişler, saray görevlileri, hükümdarlar ve eşleri, uluslararası ticaret yapan tâcirler, askerler, kumandanlar, şehirli, köylüler, sanatkârlar ve hukuk bilginlerine kadar binlerce farklı kariyer sahibi kişiyi tanıttı. Bu isimlerin büyük çoğunluğunun devrinde başka müellifler tarafından yazılan eserlerde yer alan kişiler olması İbn Battûta'nın iyi bir gözlemci olduğuna delil olarak görüldü. Beş defa hacca giden seyyah esasen dünyanın değişik yerlerinden gelen bilginlerle buluşurken hem eserine malzeme toplamak hem de yeni seyahatlerini kolaylaştırmak amacını ortaya koydu.

Mesela Dımaşk'ta (Şam) iken oradaki on dört âlimden icazet aldı. Bunlardan ikisi kadın muhaddis idi. Filistin-Dımaşk yolculuğunda Lazkiye yakınlarındaki Cebele şehrindeki İsmâîlî fedailerinden bahseder. Bunların gerilla taktiklerini kullanarak uyguladıkları farklı savaş yöntemlerini kaydeder. Altınorda, İlhanlılar ve Memlük Devleti arasındaki siyasi ilişkilere yönelik objektif bilgiler verir. Moğollar'ın Türkler'le kaynaştıkları ve birçok yerde Türkçe konuşmaya başladıkları döneme tanık olan seyyah, Avrupa dışında eski dünyanın tamamına yakın bölgelerini gezdi. Onun gezdiği devirde İslam dünyasına büyük zarar veren Haçlı ve Moğol tehdidi bertaraf edilmiş ve yeni bir canlanma devri başlamıştı. İbn Battûta, o devirdeki dünyanın en güçlü hükümdarlarını sayarken seyahatini destekleyen Merînîler Hükümdarı Ebû İnân Merînî'yi nezaketten en başa almış olsa da arkasından gelen tespitleri objektif sayılır. Ona göre yaşadığı devrin öncüleri Mısır ve Suriye'nin hâkimi Memlükler, İrakeyn'de hüküm süren İlhanlılar, Deştikıpçak Hükümdarı Özbek Han, Türkistan ve Mâverâünnehir'de Çağatay Hanlığı, Hindistan'da Türk Memlükler, Çin'de Moğol hanedanıdır. Osmanlı Devleti'nin henüz yeni kurulduğu bir zamanda Anadolu'yu gezen İbn Battûta Türkler'in Moğol istilasının izlerini maddi ve manevi alanda silmeye başladıklarını, askerlik, siyaset, ticaret, şehirleşme, üretim ve bilim alanlarındaki üstünlüklerini çekincesiz olarak yazdı. İbn Battûta'nın kayıtları, Anadolu'nun XIV. yüzyıl başındaki siyasal, ekonomik ve demografik fotoğrafının çekilmesi yanında İslamlaşması ve Türkleşmesi bakımından da önemlidir. Anadolu'da beylikler arasındaki siyasal ve ekonomik rekabet, Haçlı saldırıları, stratejik değeri, Alanya'nın deniz aşırı ticaret bağlamındaki önemi, Türkmen oymakları arasındaki çatışma, Hanevî mezhebinin yaygınlığı, İlhanlılar'ın Anadolu siyaseti, Ahilik kurumunun yükselişi hakkında birinci dereceden kaynak niteliğinde bilgiler onun gözlemleriyle kayda alındı. Seyyah gezdiği coğrafyada ana dili olan Arapça yanında Farsça ve Türkçe de bildiğinden muhataplarıyla kolayca iletişim kurdu. Bu yüzden *er-Rihle*, geniş İslam coğrafyasının ekonomik, sosyal ve siyasal konumu yanında toplulukları yöneten ve yönetilen kesimlerin refah düzeyi, bilgi ve eğitim seviyesi, gelenek ve görenekleri, inanç yapıları, kültür ve medeniyet değerleri açısından XIV. yüzyıla ilişkin müstesna veriler sunar. Eserin daha sonraki asırlarda da devam eden etkisi özellikle Batı'da XIX. yüzyılda sömürgeci yayılma politikaları başladığında yeniden gündem oldu. Afrika ve Hindistan bölgesi başta olmak üzere İngiltere ve Fransa gibi ülkeler sömürgecilik siyasetlerini sürdürürken akademisyen ve çeşitli memurlarıyla *er-Rih-*

le'de yer alan bilgileri sahada kullanmakla beraber doğruluk ve süreklilik açısından da değerlendirmeye başladı. Seyahatname çok sayıda dile tercüme edildi. Medeniyet tarihi açısından çok önemli bir metin olarak görülen bu eser Doğu'da ve Batı'da çok sayıda araştırmaya konu oldu.

İbn Battuta, sadece Anadolu coğrafyasında gezip dolaşmakla kalmayıp farklı Türk hanedanlarında görevi esnasında rastlayıp tespit bulduğu hususlar da çok önemlidir. Kadınların statüsü, tebaanın hakları ve dinî yaşantı ve samimiyete dair pek çok bilgi barındırmaktır. Özellikle Anadolu'daki Beylikler döneminde farklı şehirlerdeki dinî yaşantıyı yansıtan tekkelerdeki faaliyetleri ve camilerde gerçekleşen Kur'an-ı Kerim okuma/kıraati başta olmak üzere pek çok etkinlikten söz etmektedir. İlmî hayata dönük olarak da gördüklerine dair değerli tespitleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, Meryem. *İbn Battûta'ya Göre Anadolu Şehirlerinde Siyâsî, Dinî, İlmî, İctimâî ve İktisâdî Hayat*. YLT, İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Aykut, A. Sait. "İbn Battûta". *DİA*. 1999, XIX, 361-368.
- Carim, Fuad. *Marko Polo ve İbn Battûta*. İstanbul 1966.
- Chittick, H. N. "İbn Battuta and East Africa". *Journal de la societe des africanistes*. 38 (1968), s. 238-241.
- Fanjul, Serafin. "Elementos Folkloricos en la Rihla de Ibn Battuta". *Revista del Instituto Egipcio de estudios Islámicos en Madrid*. 21 (1981-82), s. 153-179.
- Gibb, H. A. R. *The Travels of Ibn Battuta*. I-III, Cambridge 1958-1971.
- Hamdun, Said – King, Noel. *Ibn Battuta in Black Africa*. Princeton 1994.
- Hrbek, Ivan. *Ibn Battuta and the Maldiv Islands*. Prag 1992.
- İbn Battûta. *Tuhfetü'n-Nüzzâr fî Garâibi'l- Emsâr*. çev. M. Şerif. I-II, İstanbul 1333-1335.
- a.mlf. *er-Rihle*. nşr. A. et-Tâzî. I-V, Rabat 1417/1997.
- a.mlf. *İbn Battûta Seyahatnamesi*. çev. A. S. Aykut. İstanbul 2004, I, s. XXI-LXI.
- Kračkovskij, I. J. *Istoria Arabskoi Geograficheskoi Literatury*. Moskova-Leningrad 1957, s. 417-430.
- Mattock, J. N. "İbn Battûta's Use of Ibn Jubayr's Rihla". *Proceedings of the Ninth Congress of the Union Européenne des Arabisants et Islamisants: Amsterdam 1st to 7th September 1978*. ed. R. Peters. Leiden 1981, s. 209-218.
- Muallim Cevdet. *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahîliği İbn-i Battuta'ya Zeyl*. çev. C. Yazar. İstanbul 2008.
- Yamamoto, Tatsuro. "On Tawâlisi Described by Ibn Battûta". *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*. 8 (1936), s. 93-133.

